

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ

„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ОБЩЕСТВЕН РЕД И СИГУРНОСТ“

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д.ик.н. Стефан Симеонов

на дисертационен труд на тема:

**„РАЗКРИВАНЕ НА ДОКУМЕНТИТЕ
НА ТОТАЛИТАРНИТЕ СЛУЖБИ ЗА СИГУРНОСТ
В СТРАНИТЕ ОТ ИЗТОЧНА ЕВРОПА“**

Професионално направление 9.1. „Национална сигурност“

Докторска програма

„Организация и управление на обществения ред и сигурност“

автор: **Тихомир Тодоров**

научен ръководител: проф. д-р Петър Христов

Варна, 2024

1. Актуалност и значимост.

След ноември 1989 г. у нас упорито се заговори за документите на тоталитарните служби за сигурност. Интерес предизвика непознатата материя за досиетата като всичко около тях се покри с ореола на непочтеност и беззаконие. В политическия речник навлязоха понятията агент, доносник, информатор. Посипаха се квалификации и обвинения, че този или онзи имал, че друг изготвял, трети изгарял досиета. Създаде се впечатление, че те са рожба на тоталитаризма, стигматизирана като изключително аморална и дезинтегрираща обществото.

Основавайки се на презумпцията, че няма държава в света, която да не изгражда органи за защита на обществения ред и сигурност, прерогатив на службите е създаването на досиета, картотека и архив като специализиран инструментариум за нужната им работна информация. По всяко време, при различни политически режими, във всички страни, службите събират, регистрират, класифицират, анализират, интерпретират, предоставят и използват информация със значение за осъществяване на дискретни операции. Самата ефективност на управлението на службите зависи от качествата на техните картотеки като средство за работа. Като цяло предложената тематика не е изследвана в пълен, особено научен обхват. Авторът познава проблемът с досиетата и смело навлиза в отсъстващата дискусия по темата. Пристъпвайки към рецензиране на труда очаквам аргументиран и безпристрастен професионален анализ на наследството на службите, отминал вече период от развитието на страната.

С тези възпителни думи обосновавам значимостта, актуалността и оригиналността на предложението за обсъждане труд. Значим, защото е далеч от едностранчивото представяне на досиетата като резултат от дейността на политическа полиция. Актуален, защото повдига законодателната завеса пред процеса на разкриването и осветляването на важен инструментариум в

разузнавателната, контраразузнавателната и полицейската дейност. Оригинален, защото е базиран не на вестникарски статии, а на проверени и авторитетни източници и разсъждения.

На фона на прилаган системен подход авторът сполучливо избира методика за разработването на дисертационното изследване: общо и частно научни методи, анализ, синтез, индукция, дедукция, аналогия. Богат е и арсеналът от изследователски похвати: анкети; исторически анализ, сравнително-правен анализ, контент-анализ, система от индикатори, анализира и проучва експертно мнение.

2. Характеристика на естеството и достоверността на материала.

В съответствие с изискванията за подобен род съчинения, дисертационният труд е разработен в увод, три глави и заключение с обем от 205 страници, от които - 165 текст, две таблици, девет фигури, списък на съкращенията, ползваната литература и четири приложения. Библиографията обхваща 10 нормативни източника, списък със 148 заглавия на изследвания, книги и статии, 98 електронни източника.

Уводът е разработен пространно и широкообхватно. Представени са няколко основни елемента - актуалността, целта, обектът (наследството на Държавна сигурност), предметът (процесът на разкриване на досиетата), обхватът и ограниченията, част от методите и похватите, приложени при разработката. Авторът утвърждава: „целта на настоящото дисертационно изследване е да се защити тезата, че дейността на Комисията за разкриване на документите и обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия следва да бъде прекратена“ Тук е откроена целта и тезата на изследването и то в светлината на два важни въпроса: необходимостта и степента на разкриване на имената на секретните сътрудници, от една страна и от друга – степента на осмисляне на съдържанието, смисъла и

значението на дейността на органите на Държавна сигурност. От тази гледна точка би могло да се разсъждава дали тезата да остане в този конкретен формат (да се закрие комисията) или да обхване онези законодателни, организационни, функционални, кадрови и други особености на изграждането на Държавна сигурност, които са в основата на нейното превръщане в средство за утвърждаване на еднолична партийна власт и да се посочат гаранциите, че подобна практика няма да рецидивира. А закриването на комисията да се представи като следствие от анализа на дейността на органите на държавна сигурност и процеса на разкриване на техния инструментариум. Не закриването, а проблемът „процес на разкриване“, който стои в заглавията на глава първа и втора е основата на тезата.

След първоначалното представяне трудът е разработен в три глави. Първа глава разглежда пригодността на архива, предназначен за разкриване и оповестяване принадлежността на българските граждани към Държавна сигурност да изпълни своето предназначение. На основата на предварителен исторически преглед е създадена предпоставка за разглеждане във времето процеса на изграждане на работата със секретни сътрудници от ранните години до пълноценното време на употреба от органите на ДС. Авторът пристъпва към анализа на първични документи на ДС като Инструкцията за работа с агентурата и различните редакции на Инструкцията за оперативния отчет и доказва, че са оставени „вратички“ за минимизиране на риска от разкриване самоличността на секретните сътрудници при несанкционирано проникване в централизирания оперативен отчет. Приветствам труда на дисертанта, който анализира не само документи, но и набира информация от служители в службите, оперативни и ръководни работници, за да допълни аргументацията за работата със секретните сътрудници като сочи непоколебимият морал в техните действия. В последния параграф на глава

първа са разкрити опитите за политическо и законодателно решаване на проблема с досиетата и преплитането им с партийните борби в Народното събрание.

Втора глава е посветена на отношението на държавните институции и обществеността към разкриването на документите на Държавна сигурност като проблем на прехода. Тук историческият анализ и фактология са придружени с качествен сравнително-правен анализ на създаващата се и прилагана нормативна база за „отваряне“ на досиетата. Процесът на разкриване на досиетата е представен чрез работата на различните комисии – Тамбуев, Бонев, Ананиев, Андреев, Костадинов и с анализ на законодателството - различните редакции на Закона за достъп до документите на бившата Държавна сигурност, Закона за защита на класифицираната информация, Закона за националния архивен фонд.

Авторът се задълбочава в изследването на публичния образ на Държавна сигурност, отношението на гражданите към институцията и отражението на проблема „досиета“ в печатните медии. Тук откривам съществен принос на автора и неговата разработка. Емпиричното социологическо изследване на отношението на гражданите и контент-анализа на пресата по проблемите на разкриване на досиетата е новост.

Трета глава разглежда по дефиниция справянето с негативните последици от дейността на службите за сигурност. Същността на материала обаче е в разработеното съдържание на 3,4,5 и 6-ти параграф за разкриване и разсекретяване на документите на Държавна сигурност и българската практика.

Заключението в представения вид отговаря на това, което е разработено в дисертационния труд. Допълнено, разширено, обогатено с изводи и оценки, то отговаря на новаторския и творчески труд на автора, който прозира от съдържанието и замисъла му. Тихомир Тодоров е

изпълнил основните си идеи като оформя и представя съответните заключения, приноси и автореферат.

3. Мнение за автореферата и публикациите по темата

Представеният автореферат в обем 39 с. съответства на съдържанието на труда. Неговият текст лаконично представя научните и приложни приноси. Прикрепен е списък на изискваните минимум публикации, които показват, че авторът е познат на научната аудитория.

4. Оценка на авторското участие.

Работата е самостоятелна, аналитична и творческа. Авторът с избрания инструментариум разкрива еволюцията на ценности, обществени проблеми, ролята и мястото на службите на Държавна сигурност в системата на авторитарната власт и механизма за установяване и закрепване на едноличната власт; След направените по време на предварителното обсъждане бележки, авторът е взел под внимание препоръките и мненията като е открил нормативните, организационните, функционалните, кадровите и други особености на изграждането на Държавна сигурност, които са в основата на нейното превръщане във властово средство.

5. Аprobация на получените резултати.

Заложените в изследването анализи и изводи могат да бъдат използвани като допълнителна гледна точка при изучаването на относими към проблема научни дисциплини. Трудът е применим в образователната и изследователската практика по проблемите на националната сигурност. Изводите от анализа на съдебната практика могат да послужат за инициране на обществен и юридически дебат за оценката от гледна точка на целесъобразността и необходимостта от промяна в законодателството, което регламентира процеса по разкриване на документите на ДС.

б. Оценки, забележки, препоръки.

Оценявам предложеният проект като завършен дисертационен труд. Това е актуален и необходим труд. Поздравявам и неговият научен ръководител с ангажимента да се заемат със сложна и дискуссионна тематика. Имам някои предварителни бележки, препоръки, разсъждения, които взети под внимание ще усъвършенстват структурата и съдържанието на работата, която от моя страна получава адмирации и подкрепа. Те не нарушават общото положително впечатление от работата на дисертанта.

От гледна точка на структурата:

- Авторът се е постарал да обмисли и формира текст с три аспекта – историко познавателен, сравнително-правен и аналитичен.
- параграф 1 и 2 на глава Трета могат да се представят като самостоятелни публикации на докторанта,

От гледна точка на съдържанието:

- В увода са открити задачите на изследването, посочени са приложените изследователски методи. Изводите са подредени и систематизирани.
- Работата ще спечели, ако текстовете за приносните моменти се разширят, конкретизират и обединят (сега са разпръснати из целия текст и губят значението си да открият новостите, оригиналността, новото знание).
- От направените бележки и препоръки авторът се е съобразил с някои от тях, други по негова преценка е потвърдил в посочения вид.

От гледна точка на техническата страна на оформяне на труда:

- Извършена е необходимата литературна редакторска намеса.

- Отстранено е некоректното цитиране (някои от посочените и електронни източници не са по БДС, пропуснати са текстове в бележките под линия, пропуснати в списъка са ползвани заглавия).

7. Заключителни думи.

Общото впечатление от представеният проект за дисертация е положително. Авторът познава основната материя, върху която гради своите теза и изводи. Предложеният текст е логичен, аргументиран, четивен, извън историческите препратки даже оригинален и различен от все още еднообразните постижения на съвременните изследователи по темата.

Препоръчвам дисертацията да се представи пред научно жури в съответствие с процедурите за защита като предлагам на докторанта Тихомир Тодоров да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

подпис:

проф. д.н. Стефан Симеонов

25.10.2024 г.

Варна